

Nevio Šetić,
Staleška društva i časopisi hrvatskog učiteljstva u Istri 1891. – 1914.,
Zagreb: Hrvatski književno-pedagoški zbor/Profil International,
2010., 266 str.

U zajedničkoj nakladi Hrvatskog književno-pedagoškog zbora i Profil Internationala 2010. godine je objavljena nova knjiga Nevija Šetića *Staleška društva i časopisi hrvatskog učiteljstva u Istri 1891. – 1914.* Nakon knjiga *Istra za talijanske uprave: o istarskoj emigraciji i njenom tisku u Zagrebu 1918.-1941.* i *O povezanosti Istre s ostalim hrvatskim zemljama: Naša sloga 1870.-1915.*, ova je studija svojevrsan nastavak autorova znanstvenog istraživanja serijskih publikacija na hrvatskom jeziku u Istri, integracijskih težnji istarskih Hrvata te procesa modernizacije istarskog poluotoka. Knjiga je podijeljena u dva veća dijela. U prvom dijelu, koji se sastoji od šest manjih poglavlja, autor opisuje aktivnosti staleških društava i sadržaje časopisa koje su ta udruženja izdavala kao svoja stručna glasila. U drugom dijelu nalaze se članci iz tih časopisa u dijelovima ili u cjelini.

U uvodnom dijelu (“Pristup”, 9-12) autor objašnjava kako je knjiga nastala kao rezultat istraživačkog zanimanja za staleška udruženja hrvatskih učitelja u Istri. U središtu zanimanja našli su se i pedagoški časopisi *Narodna prosvjeta* i *Hrvatska škola*.

Prvo poglavlje, naslovljeno “Ustavnopravni politički položaj Istre u austrijskom dijelu Habsburške Monarhije” (15-24), čitatelju nastoji pružiti širu sliku o situaciji na istarskom poluotoku u drugoj polovici 19. stoljeća, odnosno o upravnom ustroju Monarhije i Markgrofovije Istre. Autor napominje da odlučujuću riječ u Istarskom saboru nije imala hrvatsko-slovenska narodna većina, već je tu dominirajuću ulogu imala talijanska manjina. U takvim nepovoljnim uvjetima istarski Hrvati i Slovenci ustrajno su se borili svim političkim sredstvima za svoja prava. Biskup Juraj Dobrila bio je glavna ličnost u nacionalnom i političkom preporodu istarskih Hrvata. Kao zastupnik u Istarskom saboru i državnom parlamentu (Carevinskom vijeću) isticao je narodna prava i narodne potrebe hrvatskog stanovništva u Istri te je bio najzaslužniji za pokretanje *Naše sloge*, prvog lista istarskih Hrvata.

Na početku drugog poglavlja, “Osnovne škole u Istri i njihovi učitelji u zadnjem desetljećima 19. stoljeća” (25-36), autor donosi statistiku stanovništva Istre na osnovi govornog jezika. Podaci pokazuju kako na istarskom poluotoku gotovo tri četvrtine stanovništva čine Hrvati i Slovenci. Zakoni

doneseni nakon Austro-ugarske nagodbe učinili su borbu za osnovnu školu, koja bi bila u duhu nacionalno-političkih zahtjeva istarskih Hrvata i istarskih Slovenaca, pravno utemeljenom. Ove zakone, koje literatura naziva *temeljnim zakonima*, autor je redosljedom donošenja ukratko i prikazao. Za stjecanje učiteljskog zvanja opredjeljivali su se mladići i djevojke iz nižih društvenih slojeva i to samo ako bi uspjeli dobiti pokrajinsku novčanu potporu za školovanje. U Istri je od 1874. postojala samo jedna (muška) učiteljska škola u Kopru. Istarski su učitelji aktivno sudjelovali i u osnivanju i radu raznih gospodarskih zadruga, a u suradnji s istarskim hrvatskim svećenstvom nalazili su nove pretplatnike na *Našu slogu* i kupce knjiga objavljenih na hrvatskom jeziku.

U poglavlju “Od službeno sazivanih učiteljskih konferencija do samostalnih staleških učiteljskih društava” (37-48) autor naglašava da su, prema temeljnom državnom zakonu o pučkom školstvu i pokrajinskim školskim propisima, istarski učitelji sazivani na kotarske i pokrajinske konferencije. Vlastima, međutim, iz političkih razloga nije bilo po volji da se istarski učitelji povezuju s učiteljima u banskoj Hrvatskoj (koja se nalazila u ugarskom dijelu Monarhije). Općim hrvatskim učiteljskim skupštinama u Zagrebu, Petrinji i Osijeku predstavnici učiteljstva iz Istre nisu prisustvovali. U nastavku cjeline autor se osvrće na rad tri istarska učiteljska društva, “Slovenskog učiteljskog društva za Koparski kotar”, “Krčkog učiteljskog društva” i “Učiteljskog društva Kotara Volosko”, te na talijanska društva “Pro Patria” i “Lega Nazionale”. Osnivanje talijanskih osnovnih škola i talijanskih dječjih vrtića “Lege Nazionale” na području Istre potisnulo je rezultate narodnosne borbe istarskih Hrvata i Slovenaca. Slovenci su se suprotstavili “Legi Nazionale” osnivanjem društva “Družba sv. Ćirila in Metoda”, kojem je bio cilj da diljem Primorja (gdjegod žive Slovenci) osnuje što više osnovnih škola i dječjih vrtića sa slovenskim nastavnim jezikom i u slovenskom nacionalnom duhu. Tim su putem krenuli i Hrvati osnivajući društvo “Družba sv. Ćirila i Metoda za Istru”.

Na početku četvrtog poglavlja, “Nastanak Hrvatskog učiteljskog društva za Istru »Narodna prosvjeta« i pokretanje njegova časopisa” (50-113), autor donosi popis stanovništva austrijskog dijela Monarhije iz godine 1900. i stanje školstva u Istri u školskoj godini 1904./05. Naglašava kako osnutak Hrvatskog učiteljskog društva za Istru “Narodna prosvjeta” nije za posljedicu imao gašenje postojećih kotarskih učiteljskih društava u Kopru, Krku i Voloskom, već su se ona kolektivno učlanila u novo društvo i nastavila s

radom. Nakon devet godina postojanja Društvo počinje izdavati mjesečnik pod nazivom *Narodna prosvjeta*. U nastavku Šetić prati časopis po godištima, negdje od broja do broja, te prenosi i dragocjen popis hrvatsko-slovenskih škola i učitelja u Istri iz VI. godišta. Prema autorovim riječima, tijekom školske godine 1910./11. počelo se zapažati previranje među istarskim hrvatskim učiteljstvom pod utjecajem izvanjskih idejnih strujanja. Neki su učitelji postali pristaše liberalnih načela, dok je biskup Anton Mahnič postao “pokretač i organizator hrvatskog katoličkog pokreta”. Učitelji, pristaše Hrvatskog katoličkog pokreta, istupili su iz društva i osnovali svoje Katoličko učiteljsko društvo za Istru “Hrvatska škola”.

Peto poglavlje “Ustroj Katoličkog učiteljskog društva za Istru »Hrvatska škola« i pokretanje njegova časopisa” (114-118) posvećeno je prvom godištu tog časopisa koje ima ukupno deset brojeva. U posljednjem, šestom poglavlju, “Časopisi »Narodna prosvjeta« i »Hrvatska škola« u završnici njihova izlaženja” (119-126), autor ističe kako su za usporednog izlaženja ti časopisi izbjegavali međusobne polemike. Početak Prvog svjetskog rata onemogućio je daljnje izlaženje časopisa.

Nakon “Zaključaka” (127-136) i sažetka na engleskom jeziku (139-140) slijede “Prilozi” (141-246) koji sadrže neke važnije članke iz tih časopisa, koje je autor smatrao potrebnim u izvodima ili u cjelini predočiti kako bi čitatelji dobili što potpuniju informaciju. Među tim člancima možemo izdvojiti “Školskom vrtu” Frana Trampuža, “O ustroju i preustrojstvu učiteljstva Istre” Vinka Šepića i “O vrlinama i manama” Davorina Trstenjaka, sve objavljene u “Narodnoj prosvjeti”. Na kraju su “Kazalo osobnih imena” (249-257) i “Kazalo zemljopisnih naziva” (261-266).

Knjiga *Staleška društva i časopisi hrvatskog učiteljstva u Istri 1891. – 1914*. Nevija Šetića nesumnjivo je vrijedan doprinos istraživanjima istarske prošlosti, ali je, zbog bogatstva podataka, i poticajna literatura za daljnja istraživanja.

Željko Cetina